

Odensedommen af 1245 hævdes, som antydtes, at være et aktstykke uden betydning for kirkekampen, da den kopieredes efter et engelsk forbillede, som ikke havde politisk sigte. Men hindrer den omstændighed, at beslutningen havde engelske forbilleder, at Erik Plovpenning kunne opfatte den som en politisk udfordring?

S-N afviser den opfattelse, at Jens Grand allerede ved sin overtagelse af ærkesædet har haft til hensigt at slå ind på en revanchepolitik overfor kongemagten, og skildrer ham som en rig, dygtig gejstlig med lyst til at styre Lundekirken og sikre dens rettigheder bl. a. mod kongemagten. Han har ment at kunne krydse mellem skærene. S-N anfører med rette, at ingen kilder oplyser os om, at J. G. havde revanche-tanker i 1290, thi forholdet er just det, at ingen eksisterende kilder tillader os at tillægge Jens Grand bestemte motiver i 1290. Derfor kan heller ikke S-N's teori om hans planer ved overtagelsen af embedet anses for dokumenteret.

Indvendinger af denne art kan dog ikke rokke ved bogens hovedresultater. Ingen historiker vil fremtidig kunne benytte ærkebisperidens akter uden at støtte sig til dr. S-N's disputats.

Helge Paludan.

Troels Dahlerup: Studier i senmiddelalderlig dansk kirkeorganisation. (Gad, 1963). 186 s.

I middelalderens Danmark var det af største betydning for hele samfundets liv, at der fandtes to retsapparater, et verdsligt og et gejstligt. Grænsen mellem de verdslige og gejstlige domstoles myndighedsområder var altid flydende; kompetencestridigheder var næsten uundgåelige og kunne i værste fald antage et omfang som kirkekampen i det 13. århundrede.

Arkivar Troels Dahlerup har indlagt sig stor fortjeneste ved at belyse udviklingen af det kirkelige retsappa-

rat i Danmark i en række afhandlinger, der er resultatet af grundige studier i international kirkeret og trykte og utrykte danske kilder. I det her foreliggende arbejde skildres to kirkelige embeder, landdekanatet i Lunde stift og generalofficialatet i Roskilde.

Bogen giver dog langt mere end en beskrivelse af to enkeltembeder. Gennem sin analyse af de til disse knyttede funktioner bibringer forfatteren os ny viden om væsentlige sider af det kirkelige magtapparats funktion i middelalderen. Han giver et slående indtryk af, hvor store forskelle der fra stift til stift var i det gejstlige administrationsapparats struktur, selv inden for den relativt lille lundensiske kirkeprovins. Dette var atter en følge af, at der inden for en så betydningsfuld institution som kirken måtte opstå interne modsætningsforhold ikke blot af teologisk, men også af magtpolitisk art. For udviklingen af de i de foreliggende afhandlinger behandlede embeder blev således modsætningsforholdet mellem bisperne og de beneficerede højgejstlige af afgørende betydning. I de fleste stifter fik dette modsætningsforhold til følge, at sysselprovsten og biskoppens officialer konkurrerede om retten til en række funktioner, af hvilke den vigtigste var udøvelsen af den kirkelige jurisdiktion.

Således varetoges biskoppens domsret i Roskilde stift af generalofficialen, hvis embede efter fransk-nederrlandske forbilleder indførtes i slutningen af 13. årh. Midt i 14. årh. forsvinder embedet på uforklarlig vis fra kilderne, men dukker atter op i 1384 for som bispens vigtigste våben i kampen mod de med kapitelsprælaterne forbundne sysselprovstier at blive af stadig større betydning. Umiddelbart før embedet afskaffedes ved reformationen, vandt bispen den endelige sejr over sine medbejlere, således at al gejstlig jurisdiktion udøvedes på bispens vegne gennem generalofficialen og underordnede lokalofficialer.

I de øvrige danske stifter følger udviklingen samme mønster; dog ikke i ærkestiftet, hvor senmiddelalderen igennem en langt stærkere centralisation gjorde sig gældende. Her fandtes ingen sysselprovster, idet disse o. 1200 erstattedes med landdekaner. Landdekanatet, for hvilket der ligeledes kan findes vest- og sydeuropæiske forbilleder, beklædtes af almindelige sognepræster. Deres kompetence var yderst begrænset; således førte de tilsyn med herredets øvrige gejstlige, hvorimod de ikke udøvede lokaljurisdiktion.

Troels Dahlerups studier turde være en betydningsfuld landvinding ikke mindst på grund af det nuancerede billede, der tegnes af bispestolenes centraliseringsbestrebelse. Det kan i denne forbindelse nævnes, at forfatteren efter særdeles grundige studier viser, at generalofficialerne i Roskilde oftest var mænd af lav social herkomst, som gennemgik en fremragende uddannelse, før 1479 ofte ved udenlandske universiteter.

Yderst beskedent drager forfatteren kun sådanne konklusioner af sine undersøgelser, som har betydning i en intern kirkelig problemstilling. Det tør dog hævdes, at de også er af betydning i en videre sammenhæng bl. a. ved at vise, hvilken reel magt den enkelte bisp til enhver tid besad i sit stift og således havde som baggrund for sit virke i den almindelige rigspolitik.

Der kan da være al mulig grund til at nære store forventninger til den samlede redegørelse for udviklingen af det kirkelige retsapparat i den lundensiske kirkeprovins, som arkivar Dahlerup i nærværende bogs forord stiller i udsigt. *Helge Paludan.*

Hans Bekker-Nielsen og Ole Widding: Arne Magnusson. Den store håndskriftssamler. (Gad, 1963). 69 s.

På Arne Magnussons 300-års dag den 13. november 1963 er udsendt denne nydelige lille bog. Delvis på grundlag

af utrykt materiale gives en kort levnedsskildring af Arne Magnusson og et rids af hans samlings historie op til vore dage. Der er adskillige gode og velvalgte illustrationer.

Vagn Dybdahl.

Axel Linvald: Christian Frederik og Norge 1814. De store beslutninger mellem Kielfreden og Eidsvoldmødet, januar-februar. (Universitetsforlaget, Oslo, 1962). 137 s.

I en note i denne bog om Christian Frederik og Norge i 1814 skriver fhv. rigsarkivar Axel Linvald, at han næppe tør håbe at se bind III af sit værk om Christian VIII afsluttet. Efter planen skulle dette bind behandle Christian Frederiks virke i det for Norge og ham selv så afgørende år, 1814, og efter det indblik, man ved hjælp af det udsnit af bindet, som her foreligger, har fået i værket, må man beklage, hvis det ikke lykkes dr. Linvald at fuldføre det.

Man forstår godt, at Halvdan Koht har presset på for at få dette første afsnit af bindet frem allerede nu, og at Norges almenvitenskapelige forskningsråd har villet betale udgivelsen. Axel Linvald har lov til at opfatte dette som en smuk og fortjent norsk kompliment til de studier, han – især med bind II af værket om Christian VIII, behandlingen af Christian Frederiks virke som norsk statholder i 1813 (1952) – har givet af den centrale epoke i Norges nyere historie.

Som bindet fra 1952 indeholder også det nu fremlagte afsnit en mængde nyt stof til belysning af Christian Frederiks synspunkter, og vi får et godt indblik i de motiver, der bestemte hans handlinger i de to afgørende måneder i 1814, da man betrådte vejen frem mod Eidsvold-forfatningen. Linvald har jo haft fuld adgang til Christian VIII's arkiv, men desuden har han inddraget et meget omfattende norsk og dansk kildemateriale, så han bredt og tilbunds gående har kunnet